

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ШАРҚШУНОСЛИК УНИВЕРСИТЕТИ

**ОГАҲИЙ ҲАЁТИ ВА ИЖОДИ – ЁШЛАР ТАРБИЯСИ
УЧУН НАМУНА**

**РЕСПУБЛИКА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ
ТЎПЛАМИ**

ТОШКЕНТ –2020

Огаҳий ҳаёти ва ижоди – ёшлар тарбияси учун намуна. Республика илмий-амалий конференция тўплами.– Тошкент, 2020. – 128 б.

Ушбу илмий тўпламга 2020 йил 17 декабрь куни Тошкент давлат шарқшунослик университетида ўтказилган “Огаҳий ҳаёти ва ижоди – ёшлар тарбияси учун намуна” мавзuidaги Республика илмий-амалий конференция материаллари жамланди.

Тошкент давлат шарқшунослик университети Халқаро Огаҳийшунослар Кенгашининг 2020 йил 14 декабрдаги 2-сонли мажлиси қарори билан нашрга тавсия этилган.

Масъул муҳаррир:

филология фанлари доктори, профессор **Қ.Омонов**

Такризчилар:

филология фанлари доктори, профессор **Қ.Содиқов**
филология фанлари доктори, профессор **Б.Тўхлиев**

**ОГАҲИЙНИНГ ТАРЖИМОНЛИК, ТАРИХНАВИСЛИК ФАОЛИЯТИ,
АДАБИЙ АНЪАНАЛАР ВА АДИБ АСАРЛАРИНИ
ЎҚИТИШ МАСАЛАЛАРИ**

**ОГАҲИЙНИНГ ХИВА ХОНЛАРИ ТАРИХИГА ОИД АСАРЛАРИДАГИ
МАЪМУРИЙ-БОШҚАРУВ ТЕРМИНОЛОГИЯСИ ХУСУСИДА**

Дадабоев Ҳамидулла

Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети профессори

Огаҳий XIX асрнинг биринчи ярмидан вафотига қадар (1874) бешта мукаммал тарихий асар ёзди. Хусусан, Оллоқули Муҳаммад Баҳодирхон ҳукмронлик қилган даврга (1825-1843) атаб “Риёз уд-давлат”, Абулғози Раҳимқули Баҳодирхон ҳукмронлигининг дастлабки йилларига (1843-1846) оид “Зубдат ут-таворих”, Муҳаммадаминхон тарихига доир “Жоме ул-воқеоти султоний”, Саййид Муҳаммадхон ҳукмронлик замонини ақс эттирувчи (1856-1865) “Гулшани давлат”, Муҳаммад Раҳимхон соний тахт эгаллаган даврга (1865-1910) атаб “Шоҳиди иқбол”ни яратди.

Огаҳийнинг тарих асарларида Хива хонлиги маъмурий-сиёсий қурилишини ақс эттирувчи бир қатор терминлар қайд этилган бўлиб, уларни икки кичик мавзуй гуруҳга бўлиб таҳлил қилиш мақсадга мувофиқ: 1) маъмурий-худудий бирликларни англатувчи истилоҳлар; 2) муассаса ва идоралар номини ифодаловчи терминлар.

Маъмурий-худудий бирлик (бўлиниш)лар номларини англатувчи терминлар. Хива хонлиги Бухоро амирлиги ва Қўқон хонлиги сингари тан олинган ҳудуд, чегара, вилоят, туман, шаҳар, қишлоқ ва овулларига эга бўлган. Хонликнинг ўзбек, туркман, қорақалпоқ, қозоқ, қисман, тожик миллатидан иборат аҳолиси асосан қишлоқ хўжалиги ва чорвачилик билан машғул бўлган. Ҳунармандчилик, косибчилик, меъморчилик, зардўзлик каби соҳалар ҳам яхши тараққий этган йирик шаҳарлар (Хива, Урганч)да маданий асори атиқалар бунёд этилган, ариқлар ва ҳовузлар қазилган, йўллар барпо этилган, меҳмонхонаю карвонсаройлар, рабоблар элчилар, мусофирлар, тожирлар хизматида бўлган.

Огаҳийнинг хонлик тарихига оид асарларида баён этилган воқеаларнинг гувоҳлик беришича, “давлат, салтанат” маъноси муайян истилоҳлар ёрдамида очилган. Шу ўринда қайд этилган маъно-тушунчани ифодаловчи терминлар ранг-баранглиги, уларнинг бажарадиган вазифаси хануз тўла аниқланмаганлигини таъкидлаш жоиз. Ашъвий материалларга диққат қаратамиз.

“Салтанат, давлат” маъносини ифодалаш учун Огаҳий ақсарият арабча **мамлакат**: *Ул манзилда ким, Дашти Қипчоқ мамлакатининг хони... Шерғозихонким, мазкур бўлган улуснинг ҳокими фармонравоси эрди* (РД,42), **салтанат**: *Чун ул ҳазрат салтанат лавозими... иштиголидин, филжумла, фориг ҳосил қилди* (РД,19), **мамолик**: *Дашти Қипчоқ мамоликининг хони азимуш-шонин...* (РД, 19) ўзлашмаларига мурожаат қилган. Айни чоғда, ҳозирги ўзбек адабий тилида фаол ишлатилаётган **вилоят** ўзлашмасининг қайд этилган маънони англатгани кузатилади: *Хоразм вилоятига мавкаби ҳумоюн била ҳамроҳ борурга мураххас бўлдилар* (РД, 122). Огаҳий қадимги туркий тил ва эски туркий тилда кенг қўлланган асл туркча **улус** терминини ҳам ўрганилаётган маънони ифодалашда қўллаган: *Сарахс улусининг хонлари ...* (РД, 25). Ушбу гапда нисбатан кичик, мустақил мамлакат (аслида вилоят) ҳақида фикр кетмоқда. Таҳлил этилаётган маънонинг **ўлка** термини орқали ифодаланишига мисоллар манбалар матнида етарлича: *Сарахс ўлкасининг ҳокими Одина Қуртхон* (РД,30). Бу

давр ўзбек тили лексик бойлигида кўрилатган маънони ифодалаш шунингдек, **диёр**: *Чун Марв диёрида мутаваттин ва мутамаккин бўлуб...* (ЖВС,9) ҳамда **давлат** терминларига ҳам юклатилган: *Хусусан, Хуросон вилоятларигаким, Эрон давлатининг такаига рабту тааллуқи бордурур* (РД, 132). Келтирилган истилоҳлар сафига туб туркча **юрт**: *Сарахс юртига азийматпаймо қилди* (РД, 19) лексик бирлигини ҳам киритадиган бўлсак, эски ўзбек адабий тилида зикр этилган тушунчанинг ифодаланиш даражаси қай ҳолатда бўлганлигини англаб этиш қийинчилик туғдирмайди. Кези келганда **улус**, **юрт** истилоҳларининг қадимги туркий тил ва эски туркий тилда эл лексемаси қатори кенг ишлатилгани, **мамлакат** ўзлашмасининг XIV асрдан эътиборан қўллана бошлагани, **вилоят** лексемасининг илк бор “Қутадғу билиг” достонида “мамлакат, юрт” маъносида ишлатилганлигини яна бир қарра эътироф этиш лозим. Алишер Навоий ва унинг издошлари асарлари сўз хазинасидан ҳам юқоридаги туб ва ўзлашма истилоҳлар мустаҳкам жой олган.

Салтанатнинг ҳудудий бирликлари ичида бир неча туманларни ўз ичига олувчи, бошқарув-маъмурий аппарати, аҳолиси, қуролли кучлари, пойтахтига эга бирликни ифодалаш учун асосан арабча **вилоят** ўзлашмасидан фойдаланилган. Қайд этилган семемани англатиш вазифаси бу терминга XIV асрдан бошлаб юклатилган. Айни пайтда, у “мамлакат, юрт” маъносини ҳам ифодалайверган (АНАТИЛ, I, 373). Ушбу жиҳатни Огаҳий асарлари мисолида ҳам кузатиш мумкин: *Хуросон атрофидаги билод ва вилоят ҳокимларига... элчилар ирсол қилди* (РД, 125). Мазкур гапдаги арабча **билод** ўзлашмаси (бирлиги **балда**) “шаҳарлар, мамлакатлар” маъносида Алишер Навоий даври эски ўзбек адабий тилида кенг қўлланган (АНАТИЛ, I, 292). “Риёз уд-давла” матнида **билод** истилоҳининг **вилоят** истилоҳидан олдин тилга олинishi, унинг гапда “шаҳарлар” маъносида қўлланаётганини билдиради. Мазкур мулоҳазани элчиларнинг Хирот, Ҳаюшон, Турбат, Калот сингари узоқ- яқиндаги шаҳарлар ҳокимлари ҳузурига жўнатилганлиги ҳақидаги асардаги кейинги жумла ҳам тасдиқлайди. Юқорида таъкидланганидек, Огаҳий даврида **вилоят** истилоҳи англатган маъно, шунингдек, **мамлакат** ўзлашмаси ёрдамида ҳам ифодаланган. Маълумки, Ҳазорасб Хива хонлиги тасарруфидаги эллардан бири ҳисобланган. “Риёз уд-давла”да ушбу маъмурий бирлик ҳам **вилоят**: *Ҳазорасб вилоятига ворид бўлуб...* (РД,42), ҳам **мамлакат** терминлари билан аталган: *Ҳазорасб мамлакатидин мутаҳаррик ва шуққакушо қилиб...* (РД, 42).

Вилоят туманлардан ташкил топган. XIV асрнинг биринчи ярмидан Мовароуннаҳрда кичик маъмурий қўшилмалар **туман** термини билан номлана бошлаган. Темурийлар даврида Самарқанд вилоятининг етти тумандан иборат бўлгандиги тарихдан яхши маълум. Бундай бўлиниш XVIII асрга қадар сақланиб қолган. **Туман** истилоҳининг кўплик **туманот** шакли “туманлар, районлар” маъносида ишлатилган: *Баҳодирхонким, Бухоро туманотидин бир туманда ҳоким эрди* (РД, 66). **Туман** истилоҳи ифодалаган маъно Огаҳий асарларида шунингдек, араб тилидан ўзлашган **ноҳия**//**ноҳият** лексемаси билан ҳам англашилган: *Садвар ноҳиятин... аълоти шавкати қилди* (РД, 42). Дастлаб Алишер Навоий асарлари тилида қайд этилган мазкур ўзлашма “мамлакат, тупроқ, ер” ни англатган (НАЛ, 471). Унинг “мамлакат” маъноси Огаҳий даври эски ўзбек адабий тилида ҳам сақланиб қолган: *Сарахс ноҳиятидин давлат ва иқбол била кўчуб...* (РД, 38). Адиб асарларида ушбу ўзлашманинг **навоҳий** кўплик шакли “мамлакат, ўлка, вилоят” маъносини ифодаланган: *Ҳамул (Сарахс) навоҳийнинг атроф ва акнофида мутаваттин ва мутамаккин бўлган тарокима тавойифи...* (РД, 36). Ўзлашманинг ушбу шакли илк бор Навоий асарлари матнида “атрофлар, мамлакатлар” маъносида ишлатилган (НАЛ, 446).

Шаҳар//**шаҳр** термини “шаҳар” маъносини ифодалашда давом этган: *Маиҳад шаҳрининг ҳисори бағоят ҳасин ва улуси кофири бединдурур* (РД, 32). Илк бор Ўрта Осиё тафсири, кейинчалик “Гулистон бит-туркий”, “Хусрав ва Ширин”, “Наҳжул-

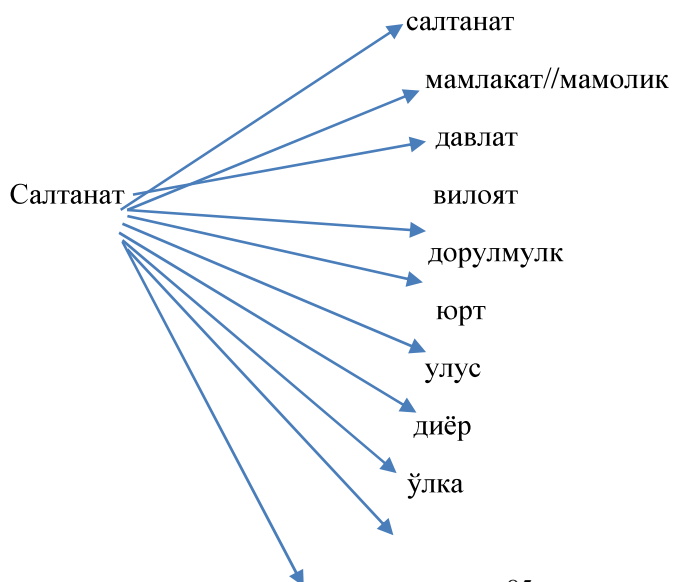
фародис” (СУЯ, II, 534) каби асарлар тилида кенг истеъмолда бўлган ушбу форсча-тожикча ўзлашма нисбатан фаол қўлланувчи истилоҳлар сирасидан ҳисобланган.

"Мамлакатнинг бош шаҳри, ҳукумат жойлашган манзил" семаси **пойтахт** ўзлашмаси ёрдамида англашилади: *Марв навоҳийсидин қўчуб, Хоразм пойтахти сари юз қўйди* (РД, 136). Ушбу гапда *Хоразм пойтахти* парафразаси остида Хивақ шаҳри назарда тутилмоқда. "Пойтахт, бош шаҳар" маъноси Огаҳий тарихий асарларида шунингдек, маълум кўтаринкилик оттенкасига эга арабча **доруссалтана** ўзлашмаси билан ҳам англашилган: *Ҳазрати олиймакон... доруссалтанани Хивақдин чиқди* (РД, 41). Ушбу арабча ўзлашма "пойтахт, ҳукмдор яшайдиган шаҳар" маъноси билан дастлаб Алишер Навоий даври эски ўзбек адабий тилида қайд этилганлиги билан характерланади.

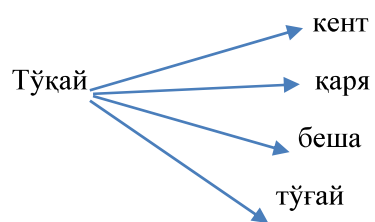
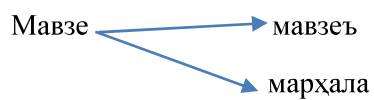
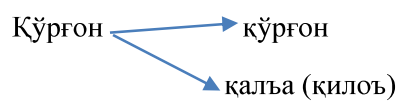
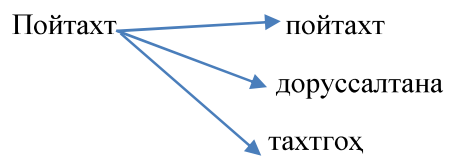
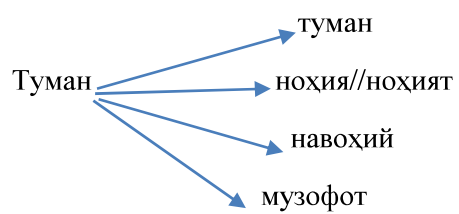
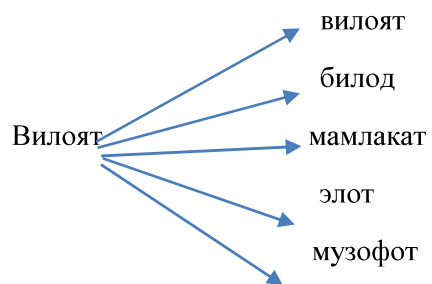
Кичик ҳудудий бирликлар асл туркча **кўрғон** ва арабча **қалъа** терминлари билан ифодаланган. **Кўрғон**, **қалъа** истилоҳлари билан аталган маъмурий-ҳудудий бирликлар, асосан, баланд деворлар билан ўралган, душман ҳужумини бартараф этиш мақсадида теварак-атрофида чуқур, кенг хандақлар қазилган, бурж ва борулар билан таъминланган. Кўрғон ёки қалъа бошлиғи аксарият аркда истиқомат қилган. Огаҳий асарлари тилида ҳар икки истилоҳ фаол қўлланган: *Дарингиз кўрғонининг ҳоқими бир неча яхши от ирсол қилди* (РД, 34); *Аъдо гуруҳининг мутахассин бўлган қалъаларидин Оққалъа, Хожсақалъа, Янгиқалъа ва Қушқалъа бошлиғ йигирма икки қалъасин ярим кун муддатида мусаххар қилдилар* (ЗТ, 197). Келтирилган мисоллардан ҳар бир қалъанинг номи бўлгани, бунинг кўмагида уларни бир-биридан фарқлаш имкони яратилгани, Қоракул ва Бухоро каби йирик шаҳарларда қалъалар сонининг кўп бўлганлиги хусусида хулоса чиқариш мумкин. "Қалъалар, кўрғонлар" маъноси адиб асарларида **қалъа** сўзининг кўплик шакли **қилоъ** ёрдамида англашилган: *Атроф ва акнофдаги қилоъ ва билод ҳокимлариким...* (РД, 19).

Огаҳий таълиф этган манбалар тилида муайян шахснинг уруғ-аймоғи, қариндош-уруғи жойлашган маскан **овул** истилоҳи билан ифодалангани кузатилади: *Чун Чўнг-қарабийнинг ўғли Қобилбий овулига етди* (РД, 70). Шу ўринда, ҳозирги ўзбек адабий тилида "кваратал" маъносини англатувчи **мавзеъ** ўзлашмасининг Огаҳий асарларида "жой, ўрин, ер" семасини англатиш учун қўлланганини таъкидлаш керак: *Ул мавзеъда икки оқшомлиқ озук ва от еми қўюб, теваларин Ишимга қайтардилар* (ЗТ, 191).

Салтанатда мусофирлар, тожирлар, юришга отланган аскарлар учун дам олиш, хордиқ чиқариш жойлари, кўнимгоҳлар хизмат кўрсатган. Бундай кўнимгоҳлар **манзил** ўзлашмаси билан аталган: *Чашма отлиг манзилга файзи хузуридин саршорлиг етқурди* (ЗТ, 196). Хуллас, юқорида қайд этилган мулоҳазаларни чизмада қуйидагича тасвирлаш мумкин:

эл

Огаҳий битган манбаларда феодал давлатга хос ҳукумат муассаса ва идораларини англатувчи истилоҳлар миқдоран кўп бўлмаса-да, қайд этилган. Уларнинг таҳлилига ўтишдан аввал “бир авлоддан тарқалиб ворислик, валиаҳдлик ҳуқуқига асосан биринкетин тахтга ўтирган подшоҳлар, амирлар, хонлар ва ш.к.” (ЎТИЛ, II, 83) маъносини ифодалаш учун қўлланган истилоҳларга тўхталиш мақсадга мувофиқ. Зеро, қайд этилган семемани ифодаловчи истилоҳлар қуйида таҳлил қилинадиган терминлар билан чамбарчас муносабатга киришган. Келтирилган маъно форсча-тожикча **хонадон**: *ул хонадоннинг карампарваридурмиз* (РД, 34), арабча **силсила**: *Чингизия силсиласининг ифтихори* (РД, 132) ўзлашмалари билан англашилган.

“Мамлакатда давлатни бевосита бошқариб турувчи, фармон берувчи ва ижро этувчи олий орган” маъносини (ЎТИЛ II, 711) ифодаловчи **ҳукумат** ўзлашмаси “Риёз уд-давла”да “ҳоким, ҳукмдор” маъносини билдиради: *Соатқули сардорким... Марв ҳукумати мансабига етмиш эрди* (РД, 25). Қайд этилган маъно аксарият “сарой” кўчма маъносини англатувчи **остон**: *бу давлат остониға йиборган элчиларига элчи йўсунлиг ҳамроҳ бўлуб...* (ЖВС, 69) ва **даргоҳ** лексемалари ёрдамида англашилган: *Хўқанд волийсининг элчиси Бекмуҳаммадбий била даргоҳи фалакиштибоҳ мулозаматиға етиб...* (ЖВС, 62).

Давлат бошлиғи, яъни хон белгилаб қўйилган кун ва вақтда фуқаронинг арз ҳамда шикоятларини тинглаш учун хос тахтга чиққан. Бундай тахт **маснад** истилоҳи билан юритилган: *Ва гоҳо...давлат маснадида мақом этиб... эҳтимоми тамом била додхоҳлар ва мазлумлар арзин эшитурга машғул бўлур эрди* (ШИ,9б). Шу ўринда **маснад** истилоҳининг умуман "тахт, ҳукмронлик ўрни" маъносида ҳам ишлатилганини эътироф этиш лозим: *Чун ҳазрат зилли субҳоний таъийдоти яздоний била салтанат саририға жулус қилиб, давлат маснадида қарор тутти* (ШИ,16б).

“Давлатнинг бойлиги сақланадиган жой” семаси Огаҳий тарихий асарлари матнида XV-XVI аср эски ўзбек адабий тилида кенг қўлланган **хазона** истилоҳи билан ифодаланган: *Ва ҳар йил закату хирожжи ҳазрати аъло хоқони гетиситоннинг хазонаи давлатнишонасига восил бўлади* (ЖВС, 37). Келтирилган жумладан давлат хазинаси солиқ тизимининг асосий турлари ҳисобланмиш **закот** ва **хирож** ҳисобига тўлдирилганлигини пайқаш қийин эмас.

Арабча **девон** ўзлашмасининг “давлатнинг кирим-чиқимларини назорат қиладиган маҳкама” маъносини англатишда давом этгани кузатилади: *Осафназир, соҳиб девони аъло...* (ГД, 177). Ушбу термин шунингдек, “давлат кирим-чиқими ишлари(дафтархона)нинг бошлиғи, вазир” маъносида ҳам қўлланган: *Мулла Муҳаммад девонни... Марв жонибига ирсол килди* (ГД, 170). Таҳлил этилаётган истилоҳ Алишер Навоий асарларида ҳам қайд этилган маъноларда қўлланган (НАЛ, 188).

“Дипломатик ваколат жойлашган бино” маъносини ифодалаш эски ўзбек адабий тилида кенг ишлатилган **элчихона** терминининг вазифасида бўлган: *Шаҳарда қолиб, элчихонаи ҳумоюнда мутамаккин эрди* (ГД, 199).

Ҳукмдорнинг элчилар ва саройга ташриф буюрган шахсларни қабул қиладиган махсус хонаси бўлган ва у **кўрунушхона** термини билан аталган: *Аларни илтифоти бегарон ва иноёти фаровон била кўрунушхонаи ҳумоюнга ундаб...* (РД, 20). Кўрунушхонада ҳукмдор узок ёки яқин давлатлардан келган элчиларни қабул қилган, ўзга юртлар бошлиқлари томонидан йўлланган мактуб (нома)лар шу ерда ўқиб эшиттирилган, юборилган совғаю пешкаш (ҳадя)лар қабул қилинган ва ўз навбатида, элчилар турли шоҳона тўнлар, халатлар ва бахшишлар билан сарафроз этилган ва ҳ.к. “Қабулхона” маъносини англатувчи терминнинг биринчи компоненти “намоён бўлиш, чиқиш; қабул қилиш” маъносини англатган **кўрунуш** (<кўрун- “кўринмоқ, намоён бўлмоқ”) дериватидан ташкил топган. Мазкур ясама “қабул” маъносида илк бор Шарафуддин Али Яздий “Зафарнома” асарининг 1519 йилда Кўчкунчихон фармонида

биноан Муҳаммад Али ибн Дарвеш Али ал-Бухорий томонидан эски ўзбек тилига қилинган таржимаси матнида қайд этилади: *Тонгласи (Соҳибқирон) амирзода Мироншоҳга кўрунуш бериб, пешкашларни торти* (224б).

Хуллас, Огаҳий Хива хонлари тарихини ёритишда ўзбекадабий тили сўз бойлиги имкониятларидан моҳирона истифода этган, давр терминологик тизимининг шаклланиши ва ривожига салмоқли улуш қўшган.

Шартли қисқартмалар:

АНАТИЛ - Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати.Т.І-ІV.-Тошкент: Фан, 1983-1985.

ГД - Гулшани давлат. Огаҳий. Асарлар.VI жилд. -Тошкент: Фафур Гулом, 1980.

ЖВС - Гулшани давлат. Огаҳий. Асарлар.VI жилд. -Тошкент: Фафур Гулом, 1980.

Зафарнома - Шарафуддин Али Йаздий. Зафарнома. Сўз боши, табдил, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифлари: А.Аҳмад, Ҳ.Бобобеков. -Тошкент: Шарқ, 1997.

ЗТ - Зубдат ут-таворих. Огаҳий. Асарлар.V жилд.-Тошкент: Фафур Гулом, 1978.

РД - Риёз уд-давла. Огаҳий. Асарлар.V жилд.-Тошкент: Фафур Гулом, 1978.

НАЛ - Навоий асарлари луғати.-Тошкент: Фафур Гулом,1972.

СУЯ - Фазылов Э.И. Староузбекский язык. Хорезмийские памятники XIV века.Т.ІІ.-Ташкент: Фан, 1971.

ШИ - Огаҳий. Шоҳиду-л-икбол(Иқбол шаҳодати). Нашрга тайёрловчи, сўзбоши ва изоҳлар муаллифи Н.Шодмонов.-Тошкент: Муҳаррир, 2009.

ЎТИЛ - Ўзбек тилининг изоҳли луғати.Т.ІІ. -М.: Русский язык, 1980.

ОЛДИ КЎНГЛИМНИ МАНИ... ЁХУД ТАБИБИЙ, ҲУСОМИЙ ВА ОГАҲИЙ

Маҳмудов Жасурбек

Ўзбекистон миллий университети доценти, филология фанлари номзоди

Ўзбекистон Фанлар Академияси Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти кўлёмалар фондида 7083 инвентар рақамида сақланаётган Аҳмад Табибийнинг “Тухфат ус-султон” деб номланган форсий девони кўлёмасининг 124 варағи (248 саҳифаси)да 11 байтдан иборатдир “397 ғазали Табибий” келтирилган⁵⁹:

Бўрд бо нозу адо жону дили ман ёраке,
Шўҳаке, жононаке, мастонаке, айёраке.
(Олди нози ила жону дилни биргина ёргина
Шўхгина, жононгига, мастонгина, айёргина)
Лутфу эҳсонаш ба аҳли ишқ доим андаке,
Жавру озору итобу зулми у бисёраке.
(Лутфи эҳсони ишқ аҳлига ҳамиша камгина
Жавру озору итоби зулми унинг бисёргина)
Зийраке, хўдкомаке, номехрибонак, дилбаре,
Маҳваши писта даҳонак, маҳлиқо дилдораке.
(Зийраккина, худбингина, номехрибон дилдоргина,

⁵⁹ Қаранг: ЎзРФАШИ кўлёмма №7083, 124-варақ, 248-саҳ.

**ОГАҲИЙНИНГ ТАРЖИМОНЛИК, ТАРИХНАВИСЛИК ФАОЛИЯТИ,
АДАБИЙ АНЪАНАЛАР ВА АДИБ АСАРЛАРИНИ
ЎҚИТИШ МАСАЛАЛАРИ**

Дадабоев Х.	Огаҳийнинг Хива хонлари тарихига оид асарларидаги маъмурий-бошқарув терминологияси хусусида	83
Маҳмудов Ж.	Олди кўнглимни мани... Ёхуд Табибий, Хусомий ва Огаҳий	88
Маҳмудов Р.	Огаҳий тарихий асарларида авестовий археоантропонимлар	91
Kholmatova Sh.	Creative new approaches to the study of Ogahi	96
Исмоилов О.	Бебаҳо мерос	98
Qodirova X.	Ogahiy ijodida qo‘llanilgan laqablar xorazm shevasiga ta’siri	102
Арипова Г.	Огаҳий ижодининг ўрта мактабда ўрганилиши	105
Nosirova M.	Linguistic heritage of Agakhi as a mentor	106
Юсупова Б.	Мухаммад Ризо Огаҳий ижодида комил инсон талқини	109
Миркомилов Э.	“Мифтоҳ ут-толибин” асарининг Огаҳий таржимасига оид мулоҳазалар	113
Saidov I.	O‘zbekistonda Ogahiyshunoslik va Najmiddin Komilov Ogahiy tarjimalarining tadqiqotchisi sifatida	115
Ro‘ziyev E.	“Firdavs ul-iqbol”dagi nazmiy parchalar va ularning badiiyatiga doir ayrim mulohazalar	119
Abdulazizova M.	Qasidayi nasihat – siyosiy-didaktik lirikaning yorqin namunasi	123